
A HÁROMKIRÁLYOK KULTUSZÁNAK HATÁSA A KÖZÉPKORI ÉS KORA ÚJKORI NÉVADÁSRA

1. Interdiszciplinaritás, kultusztörténet és név vonatkoztatás. – A névtan gyakran emlegetett interdiszciplinaritása egyrészt abban nyilvánul meg, hogy gyakran felhasználja más területek, például a történet- és az irodalomtudomány, a művészet-, művelődés- és kultusztörténet, a néprajz, a statisztika és a földrajz stb. módszereit, eszközeit és eredményeit; másrészt maga is segédtudományul szolgál e tudományterületek számára. A következőkben a bibliai háromkirályok nevének magyarországi elterjedését vizsgálva igyekszem bemutatni e kettősséget.

A keresztény világbeli személynevek divatjának, elterjedtségének és megterheltségének a szentek kultuszával való összefüggéseire már több névtanos munka is felhívta a figyelmet (pl. BERRÁR 1950, MIKESY 1969, HORPÁCSI 1989, HAJDÚ 1998, SLÍZ 2000). Más területek kutatói szintén alkalmazták a személynevek vizsgálatát munkáikban: KLANICZAY GÁBOR például többször is utalt az uralkodók szentségének eszméjét vizsgálva arra, hogy az európai és magyar dinasztikus névadásban kiemelkedő szerepet játszott a szentek (különösképpen a családi szentek) nevének választása (l. pl. KLANICZAY 1986a: 69; 1986b: 18–9, 25; 2000: 170–4, 195, 212, 263–4). Erre ad konkrét példát DÜMMERTH DEZSŐ Károly Róbert fiainak nevét vizsgálva (1982: 271), illetve KRISTÓ GYULA és MAKK FERENC Könyves Kálmán el nem ismert fiának, Borisznak a neve kapcsán (2000: 181), GULYÁS ÉVA (1997: 192) pedig a Szent György-kultusz néphagyománybeli vizsgálatakor tér ki röviden a *György* névnek a kultusszal magyarázható középkori elterjedtségére, illetve megterheltségére is.

Egyes korszakok és vidékek leggyakoribb keresztneveiről számos kisebb-nagyobb összegzés készült már. HAJDÚ MIHÁLY igen alaposan összefoglalta ezeket monumentális monográfiájában (2003), ezért e lapokon a részletektől eltekintve elegendő annyit megemlítenünk, hogy a legmegterheltebb nevek között a keresztény névanyag elterjedése óta kevés változás figyelhető meg (kivéve talán a jelenlegi névadási szokásokat). Vannak olyan egyházi nevek, amelyek szinte folyamatosan jelen vannak a leggyakoribbak között (férfiaknál pl. a *János, Miklós, Péter, Tamás*, nőknél az *Erzsébet, Margit, Katalin, Anna* stb.), mások elvétve fordulnak csak elő. Egy-egy terület vagy korszak jellemző neveinek a vizsgálatokor egy ritka névnek az országos átlaghoz képest nagyobb arányú feltűnése mindig jelentősebb a kutató számára a szélesebb körben, általánosan használt nevekénél, hiszen e gyakoriságból valamilyen, csak az adott korszakra vagy területre jellemző, a névadást komolyan befolyásoló okra lehet következtetni. A szentnevek esetében ez lehet a vizsgált területen lévő templom patrocíniuma, a névadó szentnek a kérdéses településen vagy környékén őrzött ereklyéje, esetleg a szent életének valamely epizódja és a település közti szoros kapcsolat stb. Az ilyen, ritkábban adott nevek közé sorolható a *Gáspár, Menyhért* és *Boldizsár* is; gyakoribb előfordulásuk helye és ideje tehát feltehetőleg kiemelkedő fontossággal bír a kultusz megítélése szempontjából. Mielőtt azonban rátérnék az adatok ismertetésére és elemzésére, meg kell említenem egy lényeges módszertani elvet, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül a kérdés tárgyalása során.

PAIS DEZSŐ a „Régi személyneveink jelentésánál”-ban alkalmazta először névvo-
natkoztatásnak nevezett módszerét (1921–1922), az első névtudományi konferencián
pedig bővebben is kifejtette ennek lényegét (PAIS 1960). E szerint a nevek magyarázatá-
ban rendkívül fontos a szövegkörnyezet figyelembevétele, mivel az tájékoztathat ben-
nünket a névviselő társadalmi, családi helyzetéről, foglalkozásáról stb., ezek pedig alap-
vetően befolyásolhatják a név besorolását, értelmezését. A névmagyarázatokban a név-
vonatkoztatás egyedüli elvként való alkalmazása ugyan téves etimológiákhoz vezethet,
ahogyan arra FEHÉRTÓI KATALIN a IV. névtudományi konferencián felhívta a figyelmet
(1989), bizonyos területeken azonban kétségtelenül nélkülözhetetlen. Erre mutatott pél-
dát KOROMPAY KLÁRA a Roland-ének neveiről írt munkájában (1978). A *Roland* és az
Olivér nevek Árpád-kori megjelenését vizsgálva elsősorban a névpárokat tekintette bi-
zonyító erejűnek, ezek ugyanis valószínűbben vezethetők vissza a történet ismeretére,
mint az önmagában előforduló *Roland* vagy *Olivér*. (Az adatok hiányos és kevés volta
miatt azonban erre gyakran nem találunk utalást.) Ugyanez igaz a háromkirályokra is:
egy önmagában álló *Gáspár* vagy *Menyhért* név adásának nem feltétlenül a szentkultusz
(vagy legalábbis nem közvetlenül az) a motivációja: lehet divatjelenség, egy családtagra
vagy ismert személyre visszavezethető tiszteleti névadás, névöröklés következménye is.
Az sem zárható ki, hogy a gyermek az adott szent napján született, de az is lehet, hogy
egyszerűen csak ez a név tetszett a szülőknek. Vizsgálatomban ezért csak azokat az ese-
teket vettem figyelembe, amikor egy szűkebb családban (pontosabban: apa-fiú viszony-
ban vagy testvérek között) legalább kettő előfordul a három névből. (HAJDÚ 2003: 593,
601. és RAJSLI 2007: 238. olyan újkori eseteket is említ, amikor egy személy viselte
mindhárom keresztnévet. A hármas szám motiválta e neveknek az ikrek névadásában
való szerepét: 1841-ben Egerben hármásikrek kapták a királyok neveit. Érdekes, hogy a
20. században elvéve ikerpárok is viselték a *Gáspár* és *Menyhért* vagy a *Menyhért* és
Boldizsár nevet Sopron környékén és Egerben, illetve nagyobb számban Bukovinában –
HAJDÚ 2003: 631. SOÓS MÓNIKA Budapesten talált egy – második keresztnévként – a
Menyhért, illetve a *Gáspár* nevet viselő ikerpárt – 1998: 40.)

2. Források. – A három névnek az idő, a tér és a társadalom rendszerében való
vizsgálatához igen kiterjedt és változatos forrásokra volna szükségünk: egy ideális kor-
pusz a kereszténység felvételétől kezdve napjainkig, egész Magyarország területére,
minden társadalmi rétegre tartalmazna adatokat. Ilyen azonban nem áll a rendelkezé-
sünkre. A korai időszakban a forráshiány, a későbbiekben pedig az adatbőség nehezíti
meg a dolgunkat (a kutatás nehézségeire részletesen l. KOROMPAY 1971, SLÍZ 2006). A téma
forrásigénye ráadásul a névvo-
natkoztatásról mondtak következtében speciálisabb a szokásosnál: olyan írásos dokumentumokra van szükségünk, amelyekből világosan kide-
rülnek az egyes névviselők közötti rokonsági kapcsolatok. Emiatt nem használhatóak
például a 14. század első felének névtani szempontból legjelentősebb forrásai, a pápai
tizedjegyzékek, de nagyon esetleges az egyéb összeírások hasznosíthatósága is, hiszen
ezekben legfeljebb következtetni lehet a családi viszonyokra a nevek feljegyzésének
sorrendjéből. Az oklevelek gyakran tartalmaznak ugyan efféle adatokat, de mennyiségük
miatt áttekintésük és feldolgozásuk – még ha csak a kiadottakra korlátozódna is – éveket
venne igénybe, s a befektetett munkához képest csekély haszonnal kecsegtetne.

A fentieket átgondolva egyetlen lehetséges megoldásnak a másodlagos források, va-
gyis az oklevelek feldolgozásából készült genealógiák felhasználása tűnt. Ez azonban

ismét számos problémát vet fel. A 15. századig KARÁCSONYI JÁNOSnak (1900/2004²) és ENGEL PÁLnak (2003) köszönhetően viszonylag megbízható családfák és nemzedékrendek állnak rendelkezésünkre, az ezt követő időszakra alapul vett munkából, NAGY IVÁN 13 kötetes művéből (1857–1868) azonban ezeknél sokkal bizonytalanabb és hiányosabb adatokat meríthetünk. Ezek ráadásul (ismételten a forráshiányból következően) csak a nemes családokat veszik számba. A polgárok esetében egy-egy városi oklevéltár még nyújthatna némi – meglehetősen esetleges – lehetőséget a sikerre, a parasztok, jobbágyok neveinek ilyen szempontú vizsgálata azonban szinte lehetetlen.

3. Kronologikus szempont. – A három napkeleti bölcse neve a közhiedelemmel ellentétben nem a Bibliából származik, hanem a későbbi magyarázatok, értelmezések során „keletkezett”, akárcsak az az elgondolás, hogy egyikük szerezsen volt, vagy hogy az ember három korát, esetleg a világ egyes részeit jelképezik. Többek szerint először a 6. században említik a nevüket (BL. *napkeleti bölcsek* a., LADÓ-BÍRÓ Gáspár a.), más adatok szerint egy Párizsban őrzött, a 7–8. század fordulóján született kódexben tűnnek fel a nevek *Bithisarea*, *Melchior* és *Gathaspa* alakban (MKL. *háromkirályok* a.), több irodalom pedig a 9. századra datálja megjelenésüket (KML., Szimbt. *háromkirályok* a.). A magyar névadásra gyakorolt hatásuk szempontjából ennek az eltérésnek nincs jelentősége, hiszen a 10–11. század fordulóját megelőzően nem beszélhetünk egyházi névadásról a magyarság körében.

A legenda szerint a bölcsek ereklyéit a 4. században Ilona császárné, Nagy Konstantin anyja Konstantinápolyba vitette, onnan a 6. században Milánóba kerültek. Miután Barbarossa Frigyes elfoglalta a várost, az ereklyéket Kölnbe szállíttatta. A háromkirályok imádása címen emlegetett jelenetet már az ókeresztény és a karoling művészetben, valamint Ottó-kori miniatúrákon is ábrázolták; szerepet kapott a román és a gótikus művészetben is (KML.).

A pécsi atemplom lejáratainak 12. századi domborműciklusa azt bizonyítja, hogy a háromkirályok tisztelete Magyarországon már Köln hatását megelőzően is élt, bár a német városból kisugárzó kultusz kétségkívül jelentős mértékben hozzájárult megerősödéséhez és elterjedéséhez, amint azt Udvard, Osztróluka, Garampéteri és Nyíreszászári patrocíniuma, illetve Pozsony (1414), Buda (15. sz. 1. fele), Sopron (1450 előtt), Körnöcbánya (1456), Szepeshely (1470), Győr (1486), Pozsonyszentgyörgy (1514) és Nagyvárad (1524) oltára, valamint Bodrogszög titulusa is bizonyítja. A znióváráljai premontrei templom 1520-as Corpus Christi-kápolnájának is a napkeleti bölcsek a társ-patrocínusai (BÁLINT 1976²: 136–7, MKL. *háromkirályok* a.). MEZŐ ANDRÁS a 15. századi körnöcbányai (2003: 115, 165) és a 14. század végi vagy 15. századi nagyvárad (2003: 115, 444) mellett szintén 15. századi, egri oltárukra emlékezik (2003: 115, 283). Jólal később, már a török kiűzése után létesítették Bakonyháza, Ráckeve, Tass, Környe és Rokító patrocíniumát (BÁLINT 1976²: 139, MKL.).

Bár patrocíniumuk viszonylag kevés van, annál több falfestményt, domborművet, szobrot stb. készítettek a napkeleti bölcsekről: ilyen például a gyulafehérvári székesegyház 13. századi domborműve (BÁLINT 1976²: 137, MKL. *háromkirályok* a.) és számos egyéb erdélyi település templomának díszítése: Segesvár (14. sz.), Sepsikőröspatak (középkori), Gelence (1330-as évek), Baráthely (1481), Medgyes (15. sz.), Rugonfalva (15. sz.) (LÉSTYÁN 2000²). Egyéb ábrázolások (ha egy településen több ábrázolás is készült különböző időszakokban, csak egyszer említem): Abrudbánya; 1300: Boroskrakó; 14.

század (17 db): Almakerék, Beszterce, Gerény, Haraszt, Híznyó, Karaszko, Keresztfalu, Kislomnic, Martonháza, Nagylibercse, Óraljaboldogfalva, Podolin, Rimabrezó, Velemér, Vizsoly, Zejkefalva, Zsigra; 15. század (34 db): Alsóbajom, Aranyosmarót, Sopronbánfalva, Bártfa, Berethalom, Dovalló, Etfefalva, Farkasfalva, Felka, Kassa, Késmárk, Kőszeg, Lándok, Liptószentmária, Liptószentmiklós, Lőcse, Malompatak, Mosóc, Nagydísznód, Nagyekemező, Nagylomnic, Nagyszalók, Nagyszombat, Nagytótlak, Németlipcse, Okolicsnó, Somogyom, Sorostély, Szentsimon, Szepeshely, Szepesszombat, Szepesváralja, Szmrecsány, Turócszentmárton; 16. század (16 db): Brulya, Csíkcsatószeg, Csíkmenaság, Csíksomlyó, Déva, Dubrava, Héthárs, Kispalugya, Kisszeben, Korpona, Nagyócsa, Nagyőr, Priszlop, Szászbogács, Székelyzsombor, Sztankahermány; 18. század (3): Jászberény, Kolozsvár, Szentendre (BÁLINT 1976²: 138–9, MKL. *háromkirályok* a.).

A felsorolásból kitűnik, hogy a patrocíniumok és a műalkotások közül is a 15. századra tehető a legtöbb. Könnyen elképzelhető, hogy ennek az egybeesésnek mindössze a középkori templomok, oltárok és díszítésük pusztulása az oka. Ezeket az adatokat a névadásban tapasztaltakkal összevetve azonban egy másik lehetőség is felmerül.

Az Árpád-kori oklevelek nagy hányadát feldolgozó ÁrpSzt.-ban mindössze két *Gáspár* és egy *Bolta* ~ *Boltha* (feltehetőleg rövidült *Baltasar*) nevet viselő személyt találunk. Saját, 1301–1342 között keletkezett oklevelekre (AnjOkm., HOkl., KárOkl.) kiterjedő gyűjtésem kb. 10 000, világiak által viselt neve közül mindössze egy *Gáspár*-t (1338: *Thomas voyvoda pro Gasperio filio suo iuniore*, AnjOkm. 3: 470) egy *Bolthá*-t (1313: *a Lukachio filio Boltha*, AnjOkm. 1: 299) és egy *Boldá*-t (1326: *Lorandus filius Bolda de Karcha*, AnjOkm. 2: 358) találtam. A *Menyhért*-re ezekhez képest sok adatot találhatunk az ÁrpSzt.-ban (különböző szócikkek – *Menhardus*, *Menharth* – alá sorolva), bár a 14. századi anyagban csak 2 fordul elő. Az Árpád-kori adatok nagyobb száma elméletileg utalhatna arra, hogy e név az említett korszakban népszerűbb volt a másik kettőnél. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a *Melchior*-t a magyar hagyomány a német eredetű *Meinhard*-ból származó *Menyhért*-tel helyettesítette (LADÓ–BÍRÓ *Menyhért* a.). Az efféle névkeveredés nem volt egyedülálló a középkorban, l. pl. *Gregorius* és *Georgius*; *Detricus*, *Theodericus* és *Theodorus*; vö. FEJÉRPATAKY 1918, SLÍZ 2008). Mivel pedig köztudott, hogy az Árpád-kori névanyagban jelentős réteget alkotnak a német eredetű nevek, sokkal valószínűbb, hogy a *Menyhért* e hatásnak köszönhette a másik két névnél nagyobb gyakoriságát.

Bár mindkét gyűjtés nagy hangsúlyt fektetett a nevek szövegekörnyezetére, nem találtam olyan esetet, amikor egy családon belül legalább két név előfordult volna a háromból. Ez arra enged következtetni, hogy a nevek választását nem (vagy elsősorban nem) a kultusz, hanem valamilyen egyéb ok, a *Menyhért* esetében legvalószínűbben a divat indokolhatta.

A fentebb említett genealógiákban 16 esetben találtam meg a testvérek között mindhárom nevet. A névpárok a következőképpen alakultak: *Gáspár* és *Boldizsár* 26, *Gáspár* és *Menyhért* 14, *Menyhért* és *Boldizsár* pedig 7. A három név közül tehát a leggyakoribb a *Gáspár* (56), a legritkébb pedig a *Menyhért* (37). Apa-fiú viszonylatban is hasonló eredményt kapunk: négy családban fordul elő egyszerre mindhárom név, ötben a *Gáspár* és *Menyhért*, négyben a *Gáspár* és *Boldizsár*, és mindössze egyben a *Menyhért* és *Boldizsár* pár. Ez a szempont is azt mutatja tehát, hogy a legkevésbé jellemző variáció a *Menyhért* és *Boldizsár*.

Amellett, hogy ezek a számok ellentmondanak a középkori állapotról fentebb kapott képünknek, feltűnő, hogy az adatok közül a legkorábbi is 14. századi. (NAGY IVÁN gyakran nem ad meg évszámot, ezért a besorolást csak nagyjából lehet elvégezni, egy nemzedékre 30 évet számolva.) Csak a testvéreket tekintve a legtöbb adat a 15–16. századból származik (15. sz.: 19; 16. sz.: 22). A 17–18. századból jóval kevesebb, 7-7 névpárról vagy -hármáról van tudomásunk, a 19. századra pedig már csak 5 esik, bár ekkorra már sokkal több és pontosabb forrás állt a genealógusok rendelkezésére. Úgy tűnik tehát, hogy a három bölcs neve a 14. század végétől fokozatosan népszerűbbé vált a kora középkori helyzetéhez képest. A divat a 16. században érte el tetőpontját, a 19. századra pedig véget is ért. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a NAGY IVÁNTól gyűjtött 16–19. századi névpárok és -hármások viselői közül soknak a családjában önmagában állva már előfordult valamelyik a három név közül. Nem zárható tehát ki, hogy a névválasztást elsődlegesen egy családtagra való emlékezés motiválta, és csak másodsorban a kultusz, illetve hogy e korábbi név adta az ötletet a választáshoz. Ezzel szemben az ENGEL-féle 14–15. századi családfákon nem találtam ilyesfajta előzményeket: az általa közölt nevek egyáltalán nem illeszkedtek az adott család névadási hagyományaihoz. Ez még valószínűbbé teszi, hogy ezekben az esetekben a névadás motivációja a háromkirályok tisztelete volt.

A nevek szerinti bontás (1. táblázat) azt mutatja, hogy a legegyszerűsebb a *Menyhért* megterheltsége volt, e névre hatott a divat a legkevésbé, a legjelentősebb változás pedig a *Boldizsár*-ral történt.

Század	Névviselők száma		
	Gáspár	Menyhért	Boldizsár
14.	2	1	1
15.	12	6	6
16.	17	6	17
17.	5	2	3
18.	4	3	3
19.	–	3	3

1. táblázat: A névviselők számának időbeli alakulása egyes nevekre lebontva

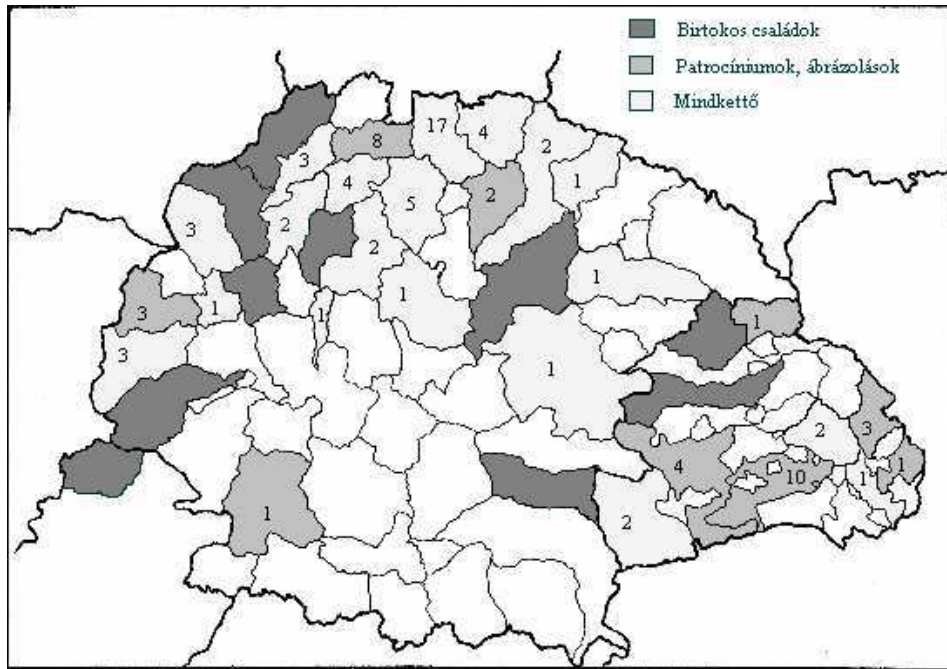
A *Gáspár* és a *Boldizsár* népszerűsége között – legalábbis az itt összegyűjtött, megfelelő mennyiségű forrás hiányában nem reprezentatív minta alapján – némi időbeli eltérést is megfigyelhetünk. Az előbbi esetében a nagy ugrás a 15. században következett be. A 16. századra már mérséklődött a növekedés üteme, a 17. századtól pedig ismét visszaesett a név népszerűsége. A *Boldizsár* száz évvel lemaradva követte a *Gáspár*-t: a 14. századi egy és 15. századi hat előfordulás után csak a 16. században ugrott fel 17-re a száma. Bár a következő időszakban gyorsabban visszaesett a *Gáspár*-nál, azzal ellentétben még a 19. században is találunk rá három adatot.

Elemzésünk tanulságait a fentebbi művészettörténeti tényekkel összevetve feltűnő egybeesést tapasztalunk: az oltárok, képek, szobrok stb. közül sok a 14. századból való, a többségük azonban a 15. századból származik, s a 16. századra már valamelyest csökkent a számuk. Érdeemes azt is megjegyezni, hogy ebben a korszakban főrangúak szívesen álltak modellt a napkeleti bölcseket ábrázoló alkotásokhoz (pl. Cosimo, Piero és Giovanni Medici Botticelli „Háromkirályok imádása” című 1475-ös képéhez; Szimbt.

háromkirályok a.). A bibliai történethez kapcsolódó liturgikus elemekre ugyan már a 11. század végéről van adatunk: Hartvik püspök idejében egy „Tractus Stellae” nevű csillagjátékot adtak elő a győri székesegyházban (BÁLINT 1976²: 145), a legenda első ismert magyar nyelvű feljegyzése azonban éppen a 16. század elejéről származik (Debreceni kódex) (BÁLINT 1976²: 139). A népszokások egy része feltehetőleg szintén kialakult már ekkorra hazánkban, Héderváry Lőrinc 1540-es levelében ugyanis megemlíti egy ún. csillagéneket (BÁLINT 1938: 159; l. még MNL. *csillagjárás* a.). Mindez azt sugallja, hogy a háromkirályok kultusza a 15. századra teljesedett ki Magyarországon, megerősödése pedig természetes következményként maga után vonta – mint láttuk, némi késéssel – a három ritka név népszerűbbé válását.

Arra a kérdésre, hogy miért ilyen későn érte el a magyarországi kultusz a tetőpontját, több magyarázat is lehetséges. BÁLINT SÁNDOR szerint a kevés patrocíniumnak elsősorban a téli ünnepek torlódása lehet az oka (BÁLINT 1976²: 136), az Árpád- és Anjoukor legjelentősebb kultuszait figyelembe véve azonban más eshetőség is felmerül. Istvánnak, Imrének és Lászlónak, a „magyar szent háromkirályoknak” az együttes tiszteletét tanulmányozva többen is megemlítették, hogy a késő Árpád-korban kezdődő, majd az Anjouk által politikai okokból tudatosan megerősített kultuszra hatással lehetett a kölni ereklyék imádata is (l. pl. WEHLI 1986: 58, BARNA 2006: 100). A középkor folyamán szokásban volt ugyanis, hogy az aacheni zarándoklat során a bűneiktől megtisztulni vágyók a kölni dómot is útba ejtették (BÁLINT 1976²: 141). Így tett idősebb Erzsébet királyné, Károly Róbert özvegye is 1357-ben, Nagy Lajos pedig tíz évvel később ellátta az anyja által alapított aacheni magyar kápolnát István, Imre és László ereklyéivel (KLANICZAY 1986a: 70–1). Erre a szoros kapcsolatra utal a hármas számon kívül az ábrázolások hasonló volta is: István idős uralkodóként, László középkorú lovagként, Imre pedig ifjú herecgként jelenik meg a festményeken, ugyanúgy az ember három korát megtestesítve, ahogyan igen gyakran a bibliai háromkirályok is (WEHLI 1986: 58–9). Mindezek alapján elképzelhető, hogy a magyar háromkirályoknak a 14. század végéig különösen erőteljes, központilag támogatott kultusza némileg háttérbe szorította bibliai előképeinek, illetve egyfajta párhuzamainak tiszteletét. Az Anjouk uralmának végével ez a nyomás csökkent, ráadásul a korábbi itáliai és francia hatást Zsigmond és Habsburg Albert, majd a 16. századtól, a Habsburgok alatt a német befolyás váltotta fel. Ez nyilvánvalóan erősíthette a kölni kultusz kisugárzását.

4. Földrajzi és társadalmi szempont. – A szentek kultuszának a névadásra gyakorolt hatását alaptételként elfogadva semmiképp sem hagyhatjuk ki a vizsgálatból a területi szempontot. Az 1. térkép a 4. pontban felsorolt háromkirály-patrocíniumok és -ábrázolások helyét veti össze azoknak a családoknak a birtokaival, amelyekben a három név párban vagy hármásban előfordult (részletesen l. az adattárban; a vaktérképért Reszegi Katalinnak tartozom köszönettel). Az érintett családok túlnyomó része több különböző megyében is rendelkezett földdel. Ezek esetében csak azokat a megyéket emelem ki, amelyek párhuzamba állíthatóak a patrocíniumok és ábrázolások elhelyezkedésével: a vizsgált szempontból ugyanis csak az a lényeges, hogy megvolt-e egyáltalán a lehetőség arra, hogy egy kegyhely közelsége hatást gyakoroljon a család névadására. A számok azt jelzik, hány településen volt az adott megyében háromkirály-patrocínium vagy -ábrázolás.

1. térkép: A háromkirály-patrocíniumoknak és -ábrázolásoknak, valamint a névviselők birtokainak földrajzi elhelyezkedése

Mint láthatjuk, a térkép jelentős mértékű egyezést mutat a két csoport között. Sőt, egyes településekről biztosan tudható, hogy a felsorolásban szereplő családok birtokában voltak: így Haraszt és Keresztfalu a Máriássyaké (FÉNYES 1851), Farkasfalva a Berzeviczyké, de a Görgeyek is bírták zálogban a 15. században (CSÁNKI 1: 269–70), Almakerék pedig a Becse-Gergely nemzetség itt nem említett másik, a településről elnevezett ágáé volt (KARÁCSONYI 1900/2004²: 246). A 18. századi adatokat e térképen nem közöltem, mivel egy részük már meglévő kultuszokra épült (pl. Győr, Aranyosmarót), többségük pedig a török utáni betelepítésekkel függ össze, és (mint az adattár idő szerinti felosztásából látható) nem volt hatással a nemesség névadására.

Alig van olyan megye, amelyben nem találunk megfelelést a patrocíniumi helyek és a családi birtokok között. Közelebbről megvizsgálva azonban ezekről is kitűnik, hogy többnyire egy-egy patrocínium vagy ábrázolás megyéjével szomszédosak: az észak-komáromi, trencsényi, nyitrai és honti birtokosokra egyaránt hathatott a pozsonyi, barsi, turóci kultusz, a zalaiakra a vasi kegyhelyek, a varasdiakra a baranyai, a szabolcsiakra a zempléni, ungi, szatmári és bihari patrocíniumok; a belső-szolnokira szintén a szatmári vagy a besztercei, a kolozsira a bihari, az aradira pedig a hunyadi hatás sugározhatott ki.

Feltűnő, hogy a legtöbb patrocínium és ábrázolás, illetve a személynevek többsége is Észak- és Nyugat-Magyarországon (különösen a Szepességben és Liptóban), valamint

Erdély szászok lakta vidékén, illetve az ezzel határos székely székekben és megyékben fordul elő. Ha csak a patrocíniumok és az ábrázolások elhelyezkedését vizsgálánk, felmerülhetne a gyanú, hogy egységes előfordulásuk nem feltétlenül a kultusz elterjedésének irányára, területére utal, hanem csupán annak köszönhető, hogy e peremvidékeken kevesebb pusztításnak voltak kitéve az épületek, műalkotások, mint a középső, a török által uralt vidéken. A nevekkal való feltűnő egyezések azonban – bár a források pusztulása miatt ezekből is kevesebb maradt fenn a középső és a déli területeken – arra utalnak, hogy ez a párhuzam nem lehet véletlen.

A magyar királyokkal való, fentebb említett kapcsolatot alátámasztandó érdemes megemlíteni, hogy István, Imre és László együttes tisztelete a székelyek körében igen jelentős volt (BARNA 2006: 101); ez erősíthette a háromkirályok kultuszának itteni kibontakozását.

A német területekhez közeli nyugati példák és az erdélyi szász települések egyértelműen a kölni kultusz hatását tükrözik. A felvidéki esetek szintén erre vezethetők vissza: Észak-Magyarország német többségű településein, különösen a bányavárosokban és falvaikban nagy tiszteletnek örvendtek a háromkirályok, a barsi Vihnye egyik tárnája is az ő nevüket viseli, Körmöcbánya német bányászfalvaiban pedig háromkirályjátékokat adtak elő a tiszteletükre (BÁLINT 1976²: 136, MKL. *háromkirályok* a.); de a soproni és eperjesi német takácsok céhének is ők voltak a patrónusai (BÁLINT 1976²: 138–9, MKL. *háromkirályok* a.).

Az ország közbülső részeiről az előzőekkel szemben mindössze két adatunk akad. Kontrollanyagként remekül használhatóak Bács, Bodrog és Csongrád megye (SZABÓ 1954), valamint Szeged 1522-es (BÁLINT 1963) tizedlajstromai, hiszen éppen abból az időszakból származnak, amikor, mint láthattuk, a három név divatja elérte tetőpontját. Mivel ezek az alsóbb néprétegeket írták össze, arra is alkalmasak, hogy összevessük őket a fenti, nemesekre vonatkozó adatokkal. Az eredmény szintén alátámasztja az eddigi vizsgálatokat: egyik munkában sem találni példát a három név együttes megjelenésére. Mindkettőben a *Gáspár* a leggyakoribb, de előfordulása tíz alatt marad, a másik két névre pedig csak 3-4 elszórt adatunk van. Az ország középső és közép-déli területein tehát, legalábbis a parasztok, jobbágyok életében a 15. század végén, a 16. század elején a háromkirályok kultusza nem játszott jelentősebb szerepet.

Az említett két kivétel közül az egyik, a pécsi, mint korábban láthattuk, megelőzi a német hatást, a másik, a budai viszont egyértelműen a város német lakossága által átvett kölni kultusznak köszönhető, akárcsak az észak-magyarországi és erdélyi példák. A későbbi, 18. századi patrocíniumok (Bakonynána, Ráckeve, Tass, Környe, Rokító) szintén németek alapításai: a török miatt elnéptelenedett területekre betelepített lakosság hozta magával a háromkirályok tiszteletének hagyományát (MKL. *háromkirályok* a.). Az ekkoriban születő barokk oltárképek egy része a már korábban e vidéken élő kultusz hatására született (Aranyosmarót, Győr, Kolozsvár), más része szintén 18. századi német hatást tükröz: Szentendrének jelentős német lakossága volt; Jászberényben is éltek németek, de valószínűleg ennél is nagyobb jelentősége van annak, hogy a 18. század első felében a Jászkunység a német lovagrend birtokában volt.

5. Az elemzés tanulságai. – A vizsgálathoz több, a névtannal érintkező tudományágot is segítségül kellett hívnunk (kultusztörténet, művelődés- és művészettörténet, társadalom- és településtörténet, néprajz). Ezek segítségével megállapíthattuk, hogy a nemesség

körében a *Gáspár*, *Menyhért* és *Boldizsár* név párban vagy hármásban való előfordulásának hátterében a háromkirályoknak hazánkban a 15. századra kiteljesedő kultusza áll. Erre egyaránt bizonyítékot szolgáltatnak a kegyhelyek és a nevek földrajzi előfordulása közötti egyezések, illetve az a tény, hogy mindhárom név divatja a 15–16. században érte el tetőpontját. A források jellegéből következően adataink a nemesség köréből kerültek ki. Ám mint láthattuk, elsősorban olyan területeken bukkantak fel, ahol nagyobb számú német lakosság élt; valószínű tehát, hogy a polgárság körében a nemességnél jelentősebb arányban, nagyobb megterheltséggel fordultak elő. E feltevés igazolására érdemes volna áttekinteni a felvidéki bányavárosok, a szász települések és a nagyobb nyugat-magyarországi városok okleveles anyagát, ez az óriási idő- és energiabefektetést igénylő feladat azonban már meghaladja e tanulmány kereteit.

Adattár

I. Névhármások testvérek között

15. sz.: Baloghy család (Dobák rokonsága): Benedek fiai (NAGY 1: 149, 13: 57); Battyáni család: András fiai (ENGEL 2003); Divék nb. Akor-ág: János fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 428–32); Gútkeled nb. Rakamazi ág, Szakolyiak: Bálint fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 482–3); Marsóvszky család: Balázs fiai (NAGY 7: 341); Tomaj nb. Abádi család: Lőrinc fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 1022–3); Pok nb. Poki család: Antal fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 897).

16. sz.: Ákos nb. Pocsaji ág, Álmosdi Csire család: György fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 133–4); Kendi család: IV. János fiai (NAGY 6: 543); Pogány család, Zsigmond ága: IV. Péter fiai (NAGY 9: 354, 373).

17. sz.: Macskási család: Boldizsár fiai (?) (NAGY 7: 218–9); Molnár család: Mátyás fiai (NAGY 7: 544).

18. sz.: Görgey család: Vilmos fiai (NAGY 4: 437, 442); Olgyai család: Gáspár fiai (NAGY 8: 218, 221).

19. sz.: Gyene (Tyukodi) család: Antal fiai (NAGY 13: 262); Kállai (nagykállói): VI. Ferenc fiai (NAGY 6: 30).

II. Név párok testvérek között

1. Gáspár és Menyhért

14. sz.: Zsombor nb. Ördög (súlyomkői) család: Mihály fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 563).

15. sz.: Nádasd nb. Nádasdi család: András fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 841–3); Bánca nb. Mátyás fiai (ENGEL 2003); Bogátradvány nb. Rákóczi család: István fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 280–2); Kartal nb. Cikó család: Bástai N. fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 762–6, NAGY 3: 197); Oroszlánkeői (Szlopnai) család: Menyhért (v. Gáspár ?) fiai (NAGY 8: 279); Szemere nb. Csúzi család: Péter fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 967–70).

16. sz.: Varkocs (Varkócz ~ Varkoch) család: Kristóf fiai (NAGY 12: 64–5); Raksányi család: János fiai (NAGY 9: 621, 626); Sréter család, I. György ága: apa neve ismeretlen (NAGY 10: 351).

17. sz.: Bossányi család: II. Imre fiai (NAGY 2: 207, 209); Bedekovich (komori) család: András fiai (NAGY 1: 269).

18. sz.: Gútkeled nb. Farkas-ág, Gúti család: János fiai (NAGY 13: 259, KARÁCSONYI 1900/2004²: 523–6); Ugron család: Tamás fiai (NAGY 11: 366).

2. Menyhért és Boldizsár

16. sz.: Necpáli Justh család: András fiai (ENGEL 2003, NAGY 5: 371); Zólyomi rokonság, Balassa(gyarmati) család: Ferenc fiai (ENGEL 2003); Vladár család: Lőrinc fiai (NAGY 12: 249, 255).

18. sz.: Fűr család: Gáspár fia Gáspár fiai (NAGY 13: 243–4)

19. sz.: Máriássy család: Boldizsár fiai (NAGY 7: 305, 310); Rakovszky család: Gáspár fiai (NAGY 9: 611–9); Ruttkay család: István fiai (NAGY 9: 832).

3. Gáspár és Boldizsár

14. sz.: Macskási család: Balázs fiai (?) (NAGY 7: 218–9).

15. sz.: Baksa rokonsága, Kellemesi család: Basó Péter fiai (ENGEL 2003); Gútkeled nb. Farkas-ág, Gúti Ország család: Mihály fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 523–6); Hahót nb. Buzád-ág: László fiai (ENGEL 2003, KARÁCSONYI 1900/2004²: 579–81); Ivánci család: Ajakas György fiai (ENGEL 2003); Spáczay (korompai) család: Mihály fiai (NAGY 10: 325); Aba nb. Rhédey család: Péter fiai (NAGY 9: 743).

16. sz.: Becsegergely nb. Erdélyi (somkeréki) család: Tamás fiai (ENGEL 2003); Drágfi (bélteki) család: János fiai (ENGEL 2003); Mikola rokonsága, Gyerőfi (vásárhelyi) család: Salatiel fiai (ENGEL 2003); Niczky család: László fia Ferenc fiai (I. Gáspár és Boldizsár) (NAGY 8: 149); Somi család: Józsa fiai (ENGEL 2003); Henter család: Dénes fiai (NAGY 5: 91); Baloghy család (Dobák rokonsága): János fiai (NAGY 1: 149, 13: 57); Jeszenszky (nagyjeszeni): III. István fiai (NAGY 5: 336–7); Patócsy család: I. Miklós fiai (NAGY 9: 156); Pethő család: II. János fiai (NAGY 9: 259); Sárkány család: Mihály fiai; Zala (NAGY 10: 56); Draveczy család: Menyhért fiai (NAGY 3: 395); Ják nb. Sitkei család: II. Kristóf fiai (NAGY 10: 236–7); Kornis (göncruszkai) család: I. György fiai (NAGY 6: 358–9).

17. sz.: Pogány család, Zsigmond ága: IV. Imre fiai (NAGY 9: 354, 373); Niczky család: István fia Ferenc fiai (II. Gáspár és Boldizsár) (NAGY 8: 149); Zauner család: az apa nem ismert (NAGY 12: 327).

18. sz.: Berzeviczy család, Szaniszló ága: György fiai (NAGY 2: 55); Inkey család: I. János fiai (NAGY 13: 291).

III. Apa-fiú viszony

15. sz.: Oroszlánkeői (Szlopnai) család: Menyhért (v. Gáspár?) fiai, Gáspár és Menyhért (NAGY 8: 279); Spáczay (korompai) család: Mihály fia Gáspár (I. fent) fia Menyhért (NAGY 10: 325).

16. sz.: Draveczy család: Menyhért fiai Gáspár és Boldizsár (NAGY 3: 395); Mokcsay család: Menyhért fia Gáspár (NAGY 7: 538–9); Visnyovszky család: Menyhért fia Gáspár (NAGY 12: 215).

17. sz.: Bedekovich (komori) család: Boldizsár fia Boldizsár fia Gáspár (NAGY 1: 268–9); Kornis (göncruszkai) család: II. Gáspár fia Boldizsár (NAGY 6: 358–9); Ráthonyi család: Boldizsár fia Gáspár (NAGY 9: 644–5, 652).

18. sz.: Berzeviczy család, Szaniszló ága: Gáspár (1. fent) fia Menyhért (NAGY 2: 55); Dávid (turócszentpéteri és isztebnyei) család: Gáspár fia Boldizsár (NAGY 3: 252, 256); Olgyai család: Gáspár fiai Gáspár, Menyhért és Boldizsár (NAGY 8: 218, 221); Fűr család: Gáspár fia Gáspár fiai Menyhért és Boldizsár (NAGY 13: 243–4).

19. sz.: Máriássy család: Boldizsár fiai Boldizsár és Menyhért (NAGY 7: 305, 310); Rakovszky család: Gáspár fiai Menyhért és Boldizsár (NAGY 9: 611–9).

IV. Patrocíniumok, ábrázolások

1. Észak-Magyarország: Turóc: Mosóc, Turócszentmárton, Znióvárálja; **Liptó:** Dóvallyó, Dubrava, Kispalugya, Liptószentmária, Liptószentmiklós, Németlipcse, Okolicsnó, Szmracsány; **Szepes:** Haraszt, Farkasfalva, Felka, Keresztfalu, Késmárk, Kislomnic, Lándok, Lőcse, Malompatak, Nagylomnic, Nagyőr, Nagyszalók, Podolin, Szepeshely, Szepesszombat, Szepesvárálja, Zsigra; **Sáros:** Bártfa, Héthárs, Kisszeben, Sztankahermány; **Zólyom:** Garampéteri, Korpona, Nagyócsa, Osztroluka; **Gömör és Kis-Hont:** Hizsnyó, Karaszók, Martonháza, Rimabrezó, Szentsimon; **Abaúj:** Kassa, Vizsoly; **Zemplén:** Bodrogszög, Priszlop; **Ung:** Gerény; **Pozsony:** Nagyszombat, Pozsony, Pozsony-szentgyörgy; **Bars:** Aranyosmarót, Körmöcbánya; **Nógrád:** Etfelva, Nagylibercse; **Heves:** Eger. – **2. Dunántúl és Drávántúl: Sopron:** Sopron, Sopronbánfalva, Udvard; **Győr:** Győr; **Vas:** Kőszeg, Nagytótlak, Velemér; **Pilis:** Buda; **Baranya:** Pécs. – **3. Kelet-Magyarország és Erdély: Szatmár:** Nyírcsászári; **Bihar:** Nagyvárad; **Beszterce:** Beszterce; **Hunyad:** Óraljaboldogfalva, Zeykfalva; **Fehér:** Abrudbánya, Almakerék, Boroskrakó, Gyulafehérvár; **Szászföld (Királyföld, később Nagy-Küküllő):** Alsóbagjom, Baráthely, Berethalom, Brulya, Nagyekemező, Medgyes, Segesvár, Somogyom, Sorostély, Szászbogács; **Udvarhelyszék:** Rugonfalva, Székelyzsombor; **Csíkszék:** Csíkszatószeg, Csíkmenaság, Csíksomlyó; **Sepsiszék:** Sepsikőröspatak; **Kézdiszék:** Gelence.

V. Birtokosok

1. Észak-Magyarország: Trencsén: Marsóvszky, Oroszlánkeői, Visnyovszky, Zauner; **Turóc:** Dávid, Jeszenszky, Justh, Raksányi, Rakovszky, Ruttkay, Vladár; **Szepes:** Berzeviczy, Draveczy, Görgy, Máriássy, Varkocs; **Sáros:** Berzeviczy, Kellemesi, Varkocs; **Zólyom:** Balassa, Baloghy, Rakovszky, Sréter; **Gömör és Kis-Hont:** Máriássy; **Zemplén:** Rákóczi; **Ung:** Mokcsay; **Pozsony:** Olgyai, Spáczy; **Nyitra:** Divék nb. Akor-ág, Bossányi; **Bars:** Báncsa nb.; **Hont:** Baloghy; **Észak-Komárom:** Csúzi; **Nógrád:** Baloghy, Molnár, Rakovszky; **Heves:** Abádi, Fűr, Rhédey. – **2. Dunántúl és Drávántúl: Győr:** Poki; **Vas:** Battyáni, Hahót nb. Buzád-ág, Ivánci, Nádasdi, Niczky, Pethő, Sitkei; **Pilis:** Cíkó; **Zala:** Battyáni, Hahót nb. Buzád-ág, Inkey, Pogány, Sárkány; **Varasd:** Bedekovich. – **3. Kelet-Magyarország és Erdély: Szabolcs:** Kállai, Szakolyi, Gúti; **Szatmár:** Drágfi, Gúti, Gyene, Kendi, Ráthonyi, Szakolyi; **Bihar:** Álmosdi Csire, Ördög, Patócsy; **Belső-Szolnok:** Becsegergely nb. Erdélyi, Patócsy; **Kolozs:** Gyerőfi, Somi; **Arad:** Patócsy; **Hunyad:** Macskási; **Udvarhelyszék:** Kornis, Ugron; **Sepsiszék:** Henter.

Hivatkozott irodalom

- AnjOkm. 1–4. = NAGY IMRE szerk. 1878–84. *Anjoukori okmánytár*. Budapest.
- BÁLINT SÁNDOR 1938. *Népiünk ünnepei. Az egyházi év néprajza*. Budapest.
- BÁLINT SÁNDOR 1963. *Az 1522. évi tizedlajstrom szegedi vezetéknevei*. MNyTK. 105. Budapest.
- BÁLINT SÁNDOR 1976.² *Karácsony, húsvét, pünkösd. A nagyünnepek hazai és közép-európai hagyományvilágából*. Budapest.
- BARNA BÁLINT 2006. A középkori Szent Imre-kép. *Studia Caroliensia* 2006/3–4: 91–110.
- BERRÁR JOLÁN 1950. A magyar női nevek társadalmi megoszlása a XI–XIV. században. *Magyar Nyelv* 46: 66–9.
- BL. = HAAG, HERBERT 1989. *Bibliai lexikon*. Budapest.
- DÜMMERTH DEZSŐ 1982. *Az Anjou-ház nyomában*. Budapest.
- ENGEL PÁL 2003. Középkori magyar genealógia. In: *Arcanum DVD könyvtár 4. Családtörténet, heraldika, honismeret*.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1989. Az Árpád-kori névvonatköztetés vitás kérdései. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet*. MNyTK. 183. Budapest. 223–8.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ 1918. Hiteleshely mint névmagyarázó. *Magyar Nyelv* 14: 169–73.
- FÉNYES ELEK 1851. *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá, betűrendben körülményesen leiratik*. 1–2. Pest.
- GULYÁS ÉVA 1997. Szent György középkori kultusza és legendája a néphagyományban. In: SZABÓ LÁSZLÓ – TÁLAS LÁSZLÓ – MADARAS LÁSZLÓ szerk., *Tisicum. A Jász-Nagykun-Szolnok Mezei Múzeumok Évkönyve* 10. Szolnok. 187–205.
- HAJDÚ MIHÁLY 1998. A kereszténység fölvetelének hatása a magyar névhasználatra. In: JANKOVICS JÓZSEF – MONOK ISTVÁN – NYERGES JUDIT szerk., *A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai*. Budapest–Szeged. 2: 1062–7.
- HOKI. = BR. RADVÁNSZKY BÉLA – ZÁVODSZKY LEVENTE szerk. 1909. *A Hédervár-család oklevéltára* 1. Budapest.
- HORPÁCSI ILLÉS 1989. Kultusz és divat szerepe a névadásban (Különös tekintettel az Anna és a Mária névre). In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet*. MNyTK. 183. Budapest. 234–7.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1900/2004.² *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Budapest. Reprint.
- KárOkI. = GÉRESI KÁLMÁN szerk. 1882. *A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára* 1. Budapest.
- KLANICZAY GÁBOR 1986a. Az Anjouk és a szent királyok. Fejezet a középkori szenttiszelet történetéből. In: TÜSKÉS GÁBOR szerk., „Mert ezt Isten hagyta...” *Tanulmányok a népi vallásosság köréből*. Budapest. 65–87.
- KLANICZAY GÁBOR 1986b. Az 1083. évi magyarországi szentté avatások. Modellek, minták, kultúrtörténeti párhuzamok. In: FÜGEDI ERIK szerk., *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest. 15–32.
- KLANICZAY GÁBOR 2000. *Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dinasztikus szentkultuszok és európai modellek*. Budapest.
- KML. = SEIBERT, JUTTA szerk. 1986. *A keresztény művészet lexikona*. Budapest.
- KOROMPAY KLÁRA 1971. A történeti személynév kutatás néhány kérdése. In: HAJDÚ MIHÁLY – PUSZTAI FERENC szerk., *A magyar nyelv kutatásának és oktatásának módszertani kérdései. Tanulmánygyűjtemény*. Nyelvtudományi Dolgozatok 6. Budapest. 27–34.
- KOROMPAY KLÁRA 1978. *Középkori neveink és a Roland-ének*. NytudÉrt. 96. Budapest.
- KRISTÓ GYULA – MAKK FERENC 2000. *Az Árpádok. Fejedelmek és királyok*. Szeged.

- LÉSTYÁN FERENC 2000.² *Megszentelt kövek. A középkori erdélyi püspökség templomai* 1–2. Kolozsvár.
- MEZŐ ANDRÁS 2003. *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Budapest.
- MIKESY SÁNDOR 1969. Tisztelettörténet és névtudomány. *Magyar Nyelv* 65: 444–8.
- MKL. = DR. DIÓS ISTVÁN főszerk. 1998. *Magyar katolikus lexikon* 4. Budapest.
- MNL. = ORTUTAY GYULA főszerk. 1979. *Magyar néprajzi lexikon* 2. Budapest.
- NAGY IVÁN 1857–1868. *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. 1–13. Pest.
- PAIS DEZSŐ 1921–1922. Régi személyneveink jelentéstana. *Magyar Nyelv* 17: 158–63, 18: 26–34.
- PAIS DEZSŐ 1960. Szempontok Árpád-kori személyneveink vizsgálatához. In: MIKESY SÁNDOR – PAIS DEZSŐ szerk., *Névtudományi vizsgálatok. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Névtudományi Konferenciája*. Budapest, 93–105.
- RAJSLI ILONA 2007. A keresztnévadási szokások változása Bácskában. *Névtani Értesítő* 29: 235–41.
- SLÍZ MARIANN 2000. Az Árpád-ház névadása Géza fejedelemtől III. Andrásig. MND. 168. Budapest.
- SLÍZ MARIANN 2006. Az Anjou-kori személynevek kutatásának kérdései. *Névtani Értesítő* 28: 171–80.
- SLÍZ MARIANN 2008. Az egy személyre vonatkozó adatok mennyiségének szerepe a névtörténeti kutatásokban. *Névtani Értesítő* 30: 121–34.
- SOÓS MÓNKA 1998. Az ikrek névadása Kápolnásnyéken és Velenecén. MND. 154. Budapest.
- SZABÓ ISTVÁN 1954. *Bács, Bodrog és Csongrád megye dézsmalajstromai 1522-ből*. MNyTK. 86. Budapest.
- Szimbt. = PÁL JÓZSEF – ÚJVÁRI EDIT 1997. *Szimbólumtár. Jelképek, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Budapest.
- WEHLI TÜNDE 1986. Az 1083-ban kanonizált szentek kultusza középkori művészetünkben. In: FÜGEDI ÉRIK szerk., *Művelődéstörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest. 54–60.

SLÍZ MARIANN

MARIANN SLÍZ, The effects of the cult of the Three Magi on naming practices in medieval and early modern times

The author examines the occurrences of the names *Gáspár* (Caspar), *Menyhért* (Melchior) and *Boldizsár* (Balthasar) in the naming practices of the nobility in medieval and early modern times. Comparing the period of the first appearances and first portrayals of the Three Magi as patron saints with the era of the occurrences of the names in pairs or in trios within noble families, the author concludes that the cult of these saints in Hungary was at its height in the 15th century and naming practices followed the trend in cult with some slight delay. Striking conformity is observed when locations of the appearances and portrayals as patron saints are compared to the locations of the manors of the name bearers. These three names are considered to be rare; thus, their appearances mainly in regions of Northern Hungary and Transylvania inhabited by German miners as well as in western counties affected by the flourishing cult of the saints in the nearby Holy Roman Empire clearly reflect the influence of the popularity of the saints on naming practices.